

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ПІДЛІТКІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.9.072.

Мельник Тетяна Олександрівна,
*студентка спеціальності 053 «Психологія»,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»*

Актуальність дослідження. Стаття висвітлює теоретичні аспекти проблеми міжособистісних конфліктів учнів у навчальній діяльності, описано вікові особливості учнів підліткового та старшого шкільного віку, особливості прояву конфліктності в їх віці, агресивний компонент в конфліктній поведінці особистості, її психологічні детермінанти, специфіку конфліктів у шкільному колективі, стилі поведінки в конфліктних ситуаціях.

Постановка проблеми. Виходячи з реалій сьогодення, зрозуміло, що конфлікти, їх походження, причини їх виникнення та особливості розгортання потребують детального вивчення.

Заклади освіти намагаються вберегти підростаюче покоління від подібних явищ, тому, у більшості освітніх установ працюють практичні психологи та соціальні педагоги, змістом роботи яких є виявлення у вихованців девіантної поведінки та її корегування, врегулювання внутрішніх станів, прогнозування та запобігання конфліктних ситуацій.

Кожен феномен конфлікту в учнівському середовищі є унікальним, що пояснюється гормональним та фізіологічним станами підлітків. Тому, міжособистісні конфлікти в пубертатному періоді є непідробними, вибуховими, різкими, динамічними та непередбачуваними, тому ця проблема і потребує детального дослідження.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. На сьогодні дослідження феномену конфліктів розкрито достатньо різними науковцями: Личком А. Є., Мойсеєвою О. Є., Бероном Р., Річардсоном Д., Аронсонсом Е., Семенюком Л. М., Алікіною Н. В., Зімбардо Ф., Ляйпе М., Реаном А. О., Дойчем М., Келлі Г., Лайольом Г., Майерсом В., Ньюкомбом Т., Хьюсманом Ф., Анцуповим А. Я., Гришиною Н. В., Денисовим О. І., Ємельяновим С. М., Єршовим О. О., Шейновим В. П., та ін. Значні досягнення належать українським вченим: Бондарчуку О. І., Ващенко І. В., Гиренку С. П., Кушніруку В. М., Ложкіну Г. В., Пірен М. І., Юрківському Є. В., Семиченко В. А. та ін. Проблеми підліткового віку

досліджували: Виготський Л. С., Божович Л. С., Дубровіна І. В., Фельдштейн Д. І., Еріксон Е., а компонент конфліктності у підлітковому періоді спостерігали та аналізували Рибаківа М. М., Грановська Р. М., та ін. Серед українських науковців, які досягли значних успіхів у дослідженнях особливостей підліткового віку, слід відзначити Костюка Г. С., Максименка С. Д., Папучу М. В., та ін.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях Божович Л. І., та Ілійчука В. І., конфліктогенна поведінка трактується як результат внутрішніх і зовнішніх протиріч між суспільством, макросередовищем, мікросередовищем і самою особистістю. Це – результат внутрішніх і зовнішніх протиріч між потребою в самоствердженні та можливістю її задоволення, між самооцінкою і оцінкою групи, між вимогами групи і власними установками і переконаннями, тобто, конфліктна поведінка виступає як схильність людини до конфлікту при взаємодії особистісних факторів і факторів зовнішнього середовища (Божович Л. І., 1995), (Ілійчук В. І., 1996). Таким чином, предметом нашого дослідження ми обрали психологічні особливості міжособистісних конфліктів учнів у навчальній діяльності та їх психокорекцію, аби розширити знання сучасної конфліктології про конфліктні ситуації між українськими підлітками.

Зважаючи на дослідження К. Левіна, який першим досліджував міжособистісні конфлікти на теоретичному та практичному рівнях, було доведено, що цей тип конфлікту виникає через незадоволення потреб особистості, а за сферами прояву міжособистісні конфлікти можуть виникати у колективі, сім'ї чи суспільстві. Отже, зважаючи на сучасну періодизацію, можна охарактеризувати якісними змінами (завдяки статевому дозріванню та входженню особистості у доросле, більш незалежне, життя), помітно імпульсивний, має підвищену збудливість і, зазвичай, неусвідомлений статевий потяг, ми називаємо пубертатним віком, провідною діяльністю якого є інтимно-особистісне спілкування з однолітками. Крім психічних перемін слід також зважати і на анатомо-фізіологічні трансформації, а саме – статеве дозрівання, що характеризується активізацією і складною взаємодією гормонів росту і статевих гормонів, що призводить до інтенсивного фізичного і фізіологічного розвитку, з'являються вторинні статеві ознаки. Поряд із почуттям дорослості, Ельконін Д. Б., розглядає підліткову тенденцію до дорослості: саме у цьому віці він прагне ствердитись дорослим, вимагає визнання. Бажання виглядати в чужих очах зрілим – посилюється, особливо, коли це не знаходить відгуку в оточуючих.

Дитина, віком 14 – 17 років, проходить найважчу кризу свого життя – кризу підліткового віку, яка – тривала за часом та має бурхливий перебіг. І саме в цей період є дуже важливим оточення підлітка. Якщо тінейджеру допомагають пройти цю стадію дорослі, які розуміють, що коїться з дитиною, хто намагається налагодити контакт, з розумінням та повагою ставляться до юнака чи юнки, враховуючи нюанси цього етапу, то можна констатувати, що криза в такому разі пройде злагоджено, у менш агресивній формі.

На основі власних спостережень, досліджень та аналізів поведінки школярів в умовах освітнього процесу, Семенюк Л. М., виділяє чотири групи підлітків: перша – підлітки зі стійким комплексом примітивних потреб, яким властивий егоїзм, цинізм, байдужість, брутальність і т. п.; діти, в яких цінності та потреби – дещо деформовані (мають виражений індивідуалізм, проте, їх характерна риса – завоювання соціального статусу завдяки утискам слабших за себе особин); підлітки-приспосованці, у яких спостерігається конфлікт між деформованими і позитивними потребами (непряма та вербальна агресія – їх характерна ознака); четверта група – діти з обмеженим колом спілкування, відсутністю стійких інтересів та слабо деформованими потребами (вони відрізняються негативізмом, мстивістю, боягузтвом та безвільним поведінням перед сильнішими особистостями). Така класифікація спрацьовує і у сьогоденній школі.

Конфліктні ситуації у старшому шкільному віці притаманні для всіх закладів освіти і не залежать від соціальної верстви їх учасників. У залежності від того, хто є суб'єктом взаємодії, ми виділяємо наступні типи конфліктів: «учень – учень», «учень – батьки», «педагог – педагог», «педагог – батьки», «батьки – батьки».

Виходячи з даних опрацьованої літератури, можемо ствердно сказати, що конфліктність – це особистісна риса, яка залежить від природних задатків та соціального досвіду, тому виділяють такі типи психологічних детермінант конфліктності у підлітків: фактор психофізіологічних особливостей розвитку (спадкові патології, хвороби, травми мозку, розумова неповноцінність, особливості типу нервової системи тощо), психологічні чинники (особливості гендерної ідентифікації та статевого дозрівання, сімейне благополуччя, акцентуації характеру, оцінка власного «Я») та соціальні детермінанти (макро- та мікросередовище, соціальне оточення). Під час дослідження конфліктності, потрібно відрізнити агресивні прояви вікових особливостей підлітків від девіантної поведінки.

Завдяки спостереженню за поведінкою учнів та їх опитуванню, ми виявили, що контингент спілкування, телебачення, хобі та значна частина часу, витрачена на телефонні та комп'ютерні ігри, соціальні мережі та відкритий доступ до будь-якої інформації в мережі інтернет мають вагомий вплив на особистість учня та рівень його конфліктності. Міжособистісні конфлікти між учнями та педагогами можуть бути викликані низкою факторів: різними сферами інтересів, рівнем культури, цінностями, очікуваннями та невиправданним цих очікувань.

Зважаючи на спостереження багатьох вчених, можемо виділити основні причини породження конфліктів «учень – вчитель»: відсутність демократизму у моделі педагогічної поведінки, грубе відношення до вихованців, зверхність, необґрунтовані заборони, відсутність педагогічного такту та педагогічне безсилля у прогнозуванні, залагодженні або попередженні конфліктних ситуацій, приниження учнів, необ'єктивність оцінювання академічних здобутків та дій, негнучке мислення, слабкий локус контролю, упередженість, недосвідченість, завищені вимоги, нетактовність тощо. Зважаючи на власний педагогічний досвід, цей список – лише найпоширеніші чинники, та далеко не всі.

Науковці Р. Блейк та Дж. Моутон досліджували поведінку людей під час конфліктів і виділили п'ять стратегій: ухилення, згладжування, примус, компроміс та вирішення проблем.

Виділяють три основні стратегії, що використовуються в управлінні конфліктом:

- стратегія «виграти – програти» – коли одна сторона бажає здобути перемогу у будь-який спосіб. Перебіг конфлікту з такою стратегією – швидкоплинний, але може з часом розгорітися з новою силою, так як результатом його буде переможець та переможений, з чим останній може не змиритися і знову розпочати міжусобицю;
- стратегія «програти – програти» – коли та сторона, яка спричинила конфлікт, свідомо йде на поступки і програш, але, разом з тим, змушує й іншу сторону зазнати втрат та поразок;
- стратегія «виграти – виграти» – найскладніша, яка спрацьовує, коли обидві конфлікуючі сторони – толерантні, визнають та розуміють цінності один одного. У такому разі сторона-конфліктер намагатиметься задовольнити і свої інтереси, й інтереси другої сторони, аби ніхто не був у збитку (Білий, Б. В., 2000).

Нами було проведено діагностичне дослідження схильності до конфліктності за методикою К. Томаса, де особистість демонструє своє тяжіння до однієї зі стратегій: суперництво, співпраця, компроміс, уникнення чи пристосування. У всіх класах, де проводилося опитування, на першому місці – стратегія «суперництво», а на останньому – «пристосування».

Також ми провели методику діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту у спілкуванні за В. Бойком у 8 – 11 класах. Стратегія «агресія» - домінуюча у кожному опитаному класному колективі.

Використання стратегій та тактик поведінки залежать, звичайно ж, від обставин. Тому, підбір найоптимальнішої схеми поведінки учасників конфлікту сприятиме взаємодії та дозволить врегулювати ситуацію з мінімальною шкодою для всіх конфлікуючих сторін. Теоретичне вивчення явища конфліктів, а саме – міжособистісних конфліктів між такими незрілими та недостатньо свідомими членами соціуму – вкрай важливе та актуальне, так як допомагає зрозуміти сучасного тінейджера, вдосконалити аналіз міжособистісної взаємодії та запобігти деструкціям у колективі.

Висновки. Навчальний процес у закладі освіти – неможливий без конфліктних ситуацій між особами, що мають спільну взаємодію та спільний простір. Тому потрібно максимально вивчити проблему міжособистісних конфліктів учнів, аби вберегти їх від стресів, або, й, взагалі, зарадити виникненню подібних явищ. Можемо стверджувати, що наявність в житті підлітка адекватних міжособистісних стосунків стане хорошим підґрунтям для здорового формування психічних процесів та повноцінного розвитку особистості загалом.

Міжособистісні стосунки мають місце впродовж всього онтогенезу особистості, проте кожен віковий період має ряд своїх особливостей та специфічних характеристик. Особливо це притаманне підлітковому та юнацькому віку.

Перспективи подальших досліджень. Розробити та апробувати програму для налагодження конфліктів у підлітковому віці.

Список використаної літератури:

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. – М.: Педагогика, 1995. 350 с.
2. Ілійчук В. І. Саморегуляція підлітків у подоланні конфліктної поведінки. – К.: ЛИБІДЬ, 1996. 22 с.
3. Білий Б. В. Стиль індивідуальної поведінки особистості в конфлікті. - К., 2000. 214 с.